

EL LLINATGE DELS CERVELLÓ

Júlia Miquel

INTRODUCCIÓ

L'anàlisi de les estructures familiars de la noblesa ha estat objecte d'estudi dels historiadors durant molts anys, mentre que les capes socials inferiors restaven en segon pla, si bé és cert que la documentació és més abundant pel coneixement de l'aristocràcia catalana i pràcticament inexistent pels altres grups de la societat medieval.

Per començar, caldria fer esment de les bases teòriques i metodològiques utilitzades per a l'estudi de l'estratificació social aplicades per diversos historiadors, sobretot francesos, i que divideixen la societat seguint el sistema de:

- *Castes*: els grups socials són jerarquitzats en funció del seu grau de puresa hereditària i no per la seva fortuna.

- *Ordres o Estats*: la jerarquia ve donada per l'estima, l'honor i la dignitat, sense cap relació amb la riquesa.

- *Classes*: la pauta la marca la fortuna. Una societat que compta amb una economia de mercat produeix béns materials que fan que l'individu s'imbrui dins els diversos graus de la jerarquia social, però sempre en funció de la seva riquesa.

Malgrat tot, historiadors com Genicot consideren que la noblesa medieval no és ni una casta, ni un ordre, ni una classe. Segons aquest historiador, la noblesa, principalment a l'alta edat mitjana, posseïa dos trets característics: d'una banda gaudia d'una llibertat que suposava la immunitat de la persona i del patrimoni i per altra banda, el fet de posseir gent armada li conferia un caràcter públic, polític, judicial i militar. Al seu torn, Marc Bloch considerava la noblesa com una classe dirigent que gaudia d'un estat jurídic particular, el qual defensava i reivindicava fermament i que transmetia per la sang als seus descendents. Santiago Sobrequés opinava que els estaments medievals en general no són *classes socials* sinó *societats* amb les seves aristocràcies, classes mitjanes i capes inferiors i on el factor corporatiu tenia més importància que l'econòmic i social. Ruiz-Domènec, per la seva banda, es pregunta si es pot parlar, aleshores, d'un ordre de senyors, d'una casta de monjos i d'una classe servil dins la societat.

Davant d'aquest problema, és interessant analitzar la teoria dels *Tres Ordres*, que prengué forma a França després de l'any mil i que fou ideada bàsicament per Adalberó de Laó. Segons aquesta teoria fonamentada sobretot pel servei a l'autoritat reial, la societat dels fidels forma un sol cos, però l'Estat en forma tres. La llei humana distingeix dues classes: els nobles i els serfs. Els nobles són els guerrers protectors i els serfs només posseeixen el preu del seu treball. Tanmateix, la casa de Déu que n'és una, en realitat està dividida en tres, és a dir, que està composta per la gent que prega, la gent que combat i la gent que treballa. En conclusió, aquesta teoria defensa que les tres parts coexisteixen i no pateixen per trobar-se separades, en un intent d'assegurar una certa pau social.

A la societat carolíngia la societat és bipartida i es divideix en *potentes* i *pauperes* o el que és el mateix, en dominants i dominats. Entre els segles V i X els *potentes* no representen un estrat social tancat i tampoc una casta senyorial. Per tant, el rei i l'aparell de l'estat són els que exerceixen de mecanisme d'ascensió social. El domini de l'aristocràcia es fonamenta en la guerra i en la propietat de la terra, per tant, cal considerar la noblesa medieval com un ordre.

Per a estudiar les estructures familiars de la noblesa catalana s'ha d'establir primer l'origen de la noblesa medieval. Als anys quaranta i cinquanta els historiadors defensaven que procedien dels *nobiles* o *principes*, dels quals parla l'historiador romà Tàcit, i que formen una aristocràcia respectada que es distingeix per la sang i per l'estatut. Tenen un origen il·lustre i també tenen dret a un *comitatus*, el qual comporta posseir terres que són treballades per pagesos dependents. Aquesta teoria es completava amb la defensa d'una continuïtat *biològica* i *ideològica* que s'inicià entorn els segles IV i V i es perllongà fins a l'Edat Mitjana.

Altres historiadors defensen la teoria que els *nobiles* de la monarquia franca no són els descendents dels *principes* de Tàcit i creuen que la noblesa la constitueixen homes nous que creixen amb el servei al rei, el qual els compensa amb riqueses i privilegis. Fins i tot, hi ha historiadors que opinen que durant l'època franca no hi ha cap família noble excepte la del rei. Aquesta situació canvià cap a la segona meitat del segle IX quan aquests personatges que es mouen a l'entorn del rei formen les seves pròpies famílies independents que s'instal·len en un domini on basteixen una fortalesa, iniciant una revolució social que es tradueix en una presa de consciència col·lectiva davant dels canvis que portaran cap a la fixació de les relacions socials, fins llavors poc definides, i a l'establiment d'un nou codi jurídic que regularà aquestes relacions.

En els comtats catalans entre els segles VIII i X, la població estava constituïda, en la seva majoria, per homes lliures i totes les terres conreables eren de propietat privada i, sobretot a les zones del Pirineu, les terres ermes i les pastures i boscos eren de propietat comunal. Ramon d'Abadal considera que tota aquesta llibertat és deguda a l'escassa romanització de la zona. Tanmateix les Capitulars Carolíngies parlen d'homes lliures, els *hispani*, que pel que sembla gaudeixen d'un estatut jurídic particular excepte en les *causas maiores* i tenen el dret d'ésser jutjats seguint la seva pròpia legislació. Malgrat tot, aquests

hispani no gaudeixen de la *libertas*, ja que aquesta és patrimoni exclusiu dels *potentes*. És a dir, que els *hispani* són lliures, perquè no són serfs, però no per això deixen d'ésser *pauperes*, és a dir, dependents del rei carolingi.

La noblesa medieval catalana fou el resultat de la fusió realitzada entre els segles V i VI d'una elit aristocràtica muntanyenca autòctona amb els elements dirigents de les poblacions gòtiques establertes a les proximitats. Durant els segles IX i X començà a eixamplar els seus dominis a base d'incorporar les terres de les famílies pageses i inicià un procés de concentració del seu patrimoni, ofegant les comunitats pageses lliures i la petita propietat aloera. La documentació de l'època parla de la construcció de petites torres familiars o comunals que incorporen un nucli de població al seu voltant i que se situen en llocs elevats i protegits, de fàcil defensa. A les zones de frontera, on s'estableixen les marques dels comtats de Barcelona, Osona i Urgell, els nous castells són bastits seguint la línia de conquesta, representant un doble paper, ja que són fortificacions defensives i també són centres de colonització i vertebració de l'espai.

En un principi, en el segle X, el comtat català s'identificà amb el *pagus* preromà i representava una unitat natural i administrativa on el seu representant és el comte, el qual, bàsicament, era un cap militar i la seva autoritat es basava en la llei visigòtica. L'ordre públic venia definit per la idea de la legalitat. Dins l'aparell ideològic de l'època apareix la noció de *lex* que concedeix el poder per a expressar l'autoritat sobre homes i dones i la *potestas*, que designa l'autoritat pública i designa també els representants d'aquesta autoritat. En els comtats catalans no hi havia cap altre poder que el poder públic el qual provenia del sobirà carolingi, que el concedia al comte com a delegació.

Entorn l'any mil hi ha quatre grans reagrupaments territorials que són els dos comtats del Pallars i de la Ribagorça, el comtat de Besalú i la Cerdanya, els Comtats d'Empúries-Perelada i Rosselló i els comtats de Girona-Barcelona-Osona-Urgell. Els seus comtes respectius establiren vincles de solidaritat i de llinatge, iniciant aliances, assistint a assemblees, col·laborant en campanyes militars, etc.

D'aquestes relacions i de l'establiment d'un seguici permanent entorn als comtes començaren a aparèixer personatges amb una estreta vinculació amb l'autoritat. Eren els barons, que juntament amb els jutges integraven la comitiva comtal i assistien als consells, formant una embrionària administració central. L'exercici directe d'aquesta administració requeria l'assistència d'uns agents locals. És el moment de l'aparició dels vescomtes i dels veguers. Els vescomtes tingueren ben aviat una gran projecció social que culminà amb el privilegi de poder transmetre el seu càrrec hereditàriament cap a la segona meitat del segle X i estableixen vincles de sang i de llinatge amb el comte. En quant als veguers, són els delegats locals dels comtes, funcionaris públics i representants de la *potestas* en una circumscripció territorial centrada en el *castrum*, base del futur castell termenat.

Inicialment els castells són de propietat comtal per la seva condició militar. Per tant, la seva construcció ha d'ésser autoritzada pel comte i constitueix una regalia. Però aviat es comencen a bastir castells sense el consentiment comtal i que són fruit de la iniciativa

dels nobles, tant laics com eclesiàstics i que enquadren terres obtingudes per *aprisió* o per compra directa al comte. L'afebliment de l'autoritat comtal durant la segona meitat del segle XI portà cap a aquesta situació, en la qual els nobles actuaven sense autorització i començaren a usurpar béns i drets públics.

La formació dels grans llinatges nobiliaris catalans ve condicionada per la propietat de la terra. Les grans extensions territorials de terra pública, les *terres de feu*, són poc a poc adjudicades als nobles, col·laboradors dels comtes en les seves tasques de govern. Al seu torn l'aristocràcia també es dedica a tasques de repoblació aprisionant terres i aixecant castells i fortaleses.

Dins l'anàlisi de les estructures socials medievals s'ha de començar per estudiar la família. En els comtats catalans altmedievals, la major part de la documentació és presentada sota la forma de família conjugal, on el marc familiar es redueix al grup de pares i fills i on els parents col·laterals només són presents en cas d'absència de descendència directa. La mitjana de vida era molt reduïda, per la qual cosa la majoria d'edat es fixava als catorze anys. Aquesta premissa es compleix inicialment en totes les capes socials.

Les estructures socials on s'emmarca la noblesa vénen regides a nivell jurídic pel codi visigòtic, tant a nivell de dret públic com en el privat i com a regulador del dret familiar, sobretot pel que fa referència al matrimoni, el qual és considerat un contracte civil. El matrimoni com a institució representa un dels actes més importants del dret privat dels segles X i XI. Està fortament protegit per la llei i és utilitzat pels llinatges aristocràtics com a part de la seva política d'aliances, on les dones juguen un important paper.

La cerimònia del matrimoni en aquesta època segueix les directrius del dret visigòtic. Després del bescanvi d'anells es redacta una escriptura de constitució del dot marital, que és la base del matrimoni a nivell jurídic. Les dones tenen una important aportació als llinatges dels seus marits. Encara que l'herència és patrilineal, les dones aporten el prestigi dels llinatges dels quals procedeixen i que es tradueix en l'elecció dels noms de pila dels seus fills. La societat està organitzada de tal manera que els favors es paguen amb aliances matrimonials, amb unions que pretenen assolir una gran fecunditat. Això comporta mantenir una lògica d'expansió per evitar els excessius repartiments de l'herència entre els fills, encara que el règim de successió manté la legislació visigòtica. Segons el dret, els fills són els primers en l'herència del pare. Si aquest mor sense testar, els fills i les filles, i en defecte, els néts i les nètes, reben la totalitat dels béns, mentre que els fills bords no tenen cap dret sobre el patrimoni. És a dir que, inicialment, hi ha igualtat de fills i filles en el repartiment de l'herència. Però el codi visigòtic preveu una derogació coneguda com a *melioratio*, que consisteix en donar avantatge a un dels fills o filles, donant-li abans del repartiment una part de la successió per un valor inferior o igual a un terç del seu valor global. De la *melioratio* s'evoluciona poc a poc cap a la figura de l'hereu. Aquesta figura, amb el temps experimentarà una evolució ideològica paral·lela als canvis socials que portarà cap a una preeminència tant econòmica com social pel damunt dels altres germans i parents, convertint-se en el cap del llinatge.

El matrimoni és també per damunt de tot, una forma d'intercanvi i circulació de dones. A Catalunya, la dona gaudia d'independència material. Mercès al seu dot marital conservava una opció sobre els béns del seu marit i mantenia un règim de separació de béns i podia disposar a voluntat dels seus. Podia presentar denúncies davant els tribunals, prestar testimonis, juraments i formar part dels tribunals de justícia. A la mort del seu marit rebia l'usdefruit dels béns, els quals, juntament amb els seus, la situava al capdavant de la gestió del patrimoni familiar, ja que a més, podia exercir la tutela sobre els seus fills menors.

Durant l'alta edat mitjana es realitzaren entre la noblesa matrimonis cognàtics, és a dir, que prenen una filiació indiferenciada fent exclusió de les cosines fins a quart grau. Aquest fet obligà a cercar dones fora del nucli parental i a estendre cada cop més la xarxa d'aliances. De tota manera i per necessitats sociològiques, hi ha tendència a escollir esposa d'entre els primers graus de consanguinitat permesos, iniciant cicles regulars d'intercanvis. D'altra banda, els llinatges cerquen esposes de rang superior per tal d'assolir prestigi, de manera que un bon matrimoni afavoreix tant el marit com tota la seva família i crea autèntiques cadenes d'obligacions.

En un primer moment l'estatut nobiliari es transmetia a través de la mare, ja que les filiacions s'estableixen per línia femenina. La raó ve donada a què en un primer moment la noblesa està lligada al domini i no a la propietat, que encara no està senyorialitzada.

D'aquesta manera l'individu es troba dins el grup familiar com en un grup fluid i horitzontal, on les aliances són tan importants com l'ascendent. L'herència és transmesa per les filles que aporten al matrimoni l'herència, ja que les fortunes són molt disperses i són bàsicament propietats mobles i no compten encara amb una residència estable. A més, la noblesa només pot fer fortuna si és al costat del rei o del comte. Segons Ruiz-Domènec, cap a la segona meitat del segle X les estructures familiars evolucionen molt ràpidament davant la necessitat de deixar la propietat als hereus barons, sorgint així la doble filiació a les terres on la població experimentà pocs canvis migratoris, ben al contrari del que succeí amb la filiació agnàtica que triomfà en les zones d'expansió agrària. És quan s'evoluciona cap a un segon moment, que l'individu passà a viure en vertical. Això vol dir que la propietat es fa hereditària i és transmesa de pares a fills. Comencen a valorar-se els lligams amb els seus avantpassats i comença també a sorgir una consciència genealògica, en un intent de legitimació que comporta lligar la idea de la noblesa a la raça. Aquest procés el seguí també la família pagesa per acció mimètica i davant problemes similars a l'hora de repartir les terres i l'herència.

Segons Genicot, tots aquests canvis es produeixen cap al segle XII i són deguts a l'acció de la cavalleria, on la propietat passa de pares a fills i esdevé hereditària. Autors com Schmid creuen que en època franca no hi ha cap més *casa* que la del rei, la qual és la primera en manifestar-se com una raça. Es reforça el llinatge masculí, que es reserva la transmissió hereditària de la propietat, de les gestes dels avantpassats i, en definitiva, de la noblesa. Tot això comporta, en opinió de Duby, el ressorgiment d'una societat agnàtica que afirmà l'Estat per mitjà de l'homenatge, el qual és el mecanisme que uneix els grans. Segons la

filiació cognàtica, un individu és membre de tants llinatges cognàtics com avantpassats lineals seus n'haguessin estat membres.

Malgrat tot, si parlem a nivell jurídic, cal dir que durant tota l'alta edat mitjana a Catalunya, com a la resta d'Europa, només es pot parlar de dues classes d'homes i dones: els lliures i els no lliures, encara que en la realitat les diferències les marca la fortuna, que estableix els mecanismes de puixança social, creant una classe de governants que manen i una classe que treballa, que és manada.

La noblesa s'encardina dins el grup dels governants aprofitant la seva superioritat moral que la converteix en un grup especial diferent de la resta de la població. Les grans cases aristocràtiques catalanes surten de la fusió que es realitzà durant els segles V i VI d'una incipient noblesa muntanyenca autòctona que es barrejà amb els elements dirigits gòtics dels voltants.

Durant el segle XI la noblesa representa l'autoritat pública dels comtes, vescomtes i veguers. Per la seva naixença és apta per al comandament i per tant, està legitimada per a beneficiar-se i percebre les imposicions públiques i administrar els feus. Entre els anys 990-1000 tenen l'administració d'un castell i del seu territori i comencen a ésser coneguts pel nom d'aquest. D'aquesta manera durant el segle XI els noms de família entre la noblesa són els noms dels castells, base del seu prestigi i de la seva fortuna.

El castell d'un noble és la seu del seu manament, la capital d'una vegueria i tots els veguers són nobles, ja que la funció vicarial és indissociable a la condició nobiliar i està lligada a l'exercici d'una funció pública al servei del comte. Els veguers-castellans constitueixen la tropa nobiliària, un microcosmos amb les seves pròpies lleis i la seva endogàmia que fa afirmar a Marc Bloch, que els llaços de sang són abans que els vincles de vassallatge i són els que donen coherència al grup.

La raó de l'existència de la noblesa és el servei al comte a qui ajuden en les seves tasques de govern i són els seus fidels. Aquesta fidelitat comporta un lligam personal entre els nobles i el comte que queda palesa en el jurament de fidelitat. Però al segle XI Catalunya no és encara una terra feudal, segons Bonnassie. El *fevum* s'identifica amb el *fiscus*, per tant, és un bé públic tant a nivell jurídic com social. La ruptura de lligams amb el regne franc destaca també la fragilitat de l'equilibri social, que es trenca arran dels conflictes entre l'aristocràcia i el poder comtal i eclesiàstic pel domini dels castells.

Dins d'aquest clima de violència i inseguretat amb l'afebliment del poder públic, els homes i dones de la mateixa sang s'apleguen per defensar-se. Es forma així el llinatge utilitzat com a instrument de defensa dels interessos comuns amb autèntiques estructures de llinatges, cosa que es reflecteix en les deixes testamentàries, ampliant-se als oncles, germans, nebots i cosins del testador. El dret successori català canvia entre els anys 1020-1060 i la part essencial de l'herència és reservada a un únic fill, l'hereu, que es convertirà en el cap del llinatge.

La debilitat del poder i l'autoritat del comte s'agreuja amb el testament de Berenguer Ramon I l'any 1035, que dividí els comtats entre els seus fills i portà cap a una mancança

de l'autoritat pública que representava la figura del comte i els magnats s'acostumaren a actuar dins la seva pròpia iniciativa, tant en la defensa de la frontera, com usurpant béns i drets públics i fent actes de plena sobirania, com concedir cartes d'establiment, donar alous, erigir fortaleses i cobrar les seves rendes corresponents, infeudar drets... En resum, passen a apropiarse de la *potestas* i inicien una política de lligams personals que legitimen per mitjà de les convinences, acords negociats lliurement entre iguals, sense cap intervenció jurídica tant pública com privada. Són veritables pactes de llinatges que aspiren a evitar qualsevol intrusió comtal. Es formen també tropes privades de guerrers al servei dels grans nobles, als quals es vinculen per mitjà de juraments de fidelitat i homenatge. S'encarreguen personalment de la guàrdia i defensa de les fortaleses del seu senyor, apareixent així, cap a la segona meitat del segle XI els castllans, que amb el temps s'integrarien dins l'escalafó menor nobiliar.

La progressiva privatització del poder comporta un evident canvi en la mentalitat social catalana. Poc a poc els veguers comencen al seu torn a exercir l'autoritat i comencen també a considerar-se senyors, més que simples funcionaris. Aquest canvi de nom comporta un canvi de concepte; la vegueria es transforma en senyoria, on el senyor exerceix el *mandamentum*, que el legitima per a manar a tots els homes i dones que viuen dins del terme del castell, formar host, cobrar les impositcions i d'altres drets i a rebre els juraments de fidelitat que els homes abans feien al comte. La senyoria castellana és una senyoria banal i neix de la usurpació dels drets públics, mentre que el jurament de fidelitat, que era de caràcter públic, es privatitza també, de tal manera que ara ja es pot parlar d'una societat feudal.

El nou comte, Ramon Berenguer I, creix assimilant aquests canvis i s'adaptà a la nova mentalitat feudal, lluny de l'antiga llei visigòtica. Un cop tots els nobles se sotmeteren a l'autoritat comtal, va utilitzar com a coacció les mateixes convinences, les quals, juntament amb l'or de les pàries musulmanes, domesticaren la voluntat nobiliar que es posà al seu servei.

La documentació conservada al cartulari reial conegut com el **Liber Feudorum Maior** reflecteix aquesta dinàmica. Durant tota la segona meitat del segle XI es constata tot un seguit de sacramentals signats per la noblesa, que jura fidelitat al comte de Barcelona pels castells que tenen en feu. Tots aquests pactes de dependència marquen la fi de la revolta senyorial i el seu lliurament al poder comtal. Quan la noblesa fa jurament per les fortaleses i castells, es feia constar que el comte es reservava la senyoria eminent sobre els llocs, sense deixar lloc a cap intent d'independència, per la qual cosa la segona part del document conté el jurament i homenatge del noble al seu senyor superior. Així, cap al darrer terç del segle XI tota la noblesa entrà en vassallatge del comte de Barcelona. Es pot parlar dels primers pactes feudovassallàtics, iniciats amb les convinences feudals. Dins d'elles es produeix l'acta d'investidura d'un feu per part del senyor al seu fidel, el qual, al seu torn prestà homenatge i fidelitat, per mitjà d'un jurament. A nivell jurídic, presentava el caràcter d'una donació. Les fortaleses són infeudades als magnats, els quals les confien a un castlà que rep la comanda i custòdia.

L'antic codi visigòtic no assimilà els nous canvis sociopolítics i restà obsolet. De manera que comencen a redactar-se els **Usatges**, que representen el nou codi jurídic del feudalisme català, una compilació de 174 articles, començats a redactar durant el govern de Ramon Berenguer I acabats en època de Ramon Berenguer IV. Els **Usatges** legislen noves problemàtiques, com la violació dels contractes feudals i recullen també la divisió de la noblesa, que té a la cúspide els comtes, seguida pels vescomtes, els comdors, els vasvassors i finalment els *milites* o els cavallers.

Als inicis del segle XII el poder absolut a Catalunya recau sobre la casa de Barcelona, encara que les altres famílies comtals segueixen a la cúspide de la jerarquia social, mentre que els llinatges vescomtals s'extingeixen, tant de manera natural, com per la pèrdua del seu paper com a agents del poder públic.

Els llinatges nobiliaris són, sobretot, el fruit d'una construcció ideològica que prengué cos durant el segle XII i generà tota una literatura per a justificar el seu patrimoni i la seva superioritat moral. El parentiu es defineix com un conjunt de filiacions i aliances per a desenvolupar tot un sistema de solidaritats que es fonamenten en la sang. Per aconseguir això un llinatge apel·larà a una possible ascendència carolíngia, la transmissió d'un príncep, un destí excepcional o un origen mític, creant llegendes, cercant un origen comú a tots. Necessiten tenir senyals de reconeixement, escollint un símbol que els representi i per situar-lo al seu escut d'armes. Després calia l'elecció d'un nom que els pogués distingir i transmetre a les futures generacions. Al seu nom hi varen incorporar el *cognomen* que uneixen al seu nom de pila, privilegi de poderosos, ja que només ells poden tenir cognoms. Es formà d'aquesta manera una consciència dinàstica entestada en repetir els noms dels seus avantpassats, la qual cosa explica la seva escassa dispersió en el temps. Es necessitava també crear una literatura familiar destinada a conservar la història del llinatge i, en acabar, l'elecció de la necròpolis familiar, situada en monestirs i abadies que recollien i custodiaven els cossos dels fundadors i dels seus descendents, perllongant més enllà de la mort la cadena de solidaritats.

El fet de pertànyer a un llinatge comportava també adoptar un gènere de vida distintiu que aplegava tots els parents a la gran sala del castell per a qualsevol celebració. S'unien per a la pràctica d'activitats militars, amb cerimònies com la d'atorgar armes als nous cavallers, sistema que activava l'amistat, com també ho feia el fet de lluitar en qualsevol front, i que és la raó de la seva existència com a grup. És per això que teories com la dels Tres Ordres varen triomfar, perquè proposaven una forma conservadora de vida per a canalitzar l'aliança entre el poder i defensaven que la desigualtat és necessària per a viure en una societat on els millors ajuden els pitjors, és a dir, un model ideal de la societat fet des del si de l'aristocràcia.

A finals del segle XII es produeixen nous canvis dins les estructures socials de la noblesa. L'aristocràcia es torna homogènia mercès a la seva adscripció a tot l'aparell ideològic. Els nobles comencen a ser vistos com els representants d'un model ètic de comportament social diferenciador. Al mateix temps es trenca radicalment amb el costum

anterior que obligava al celibat dels fills cabalers, alterant les estructures del parentiu i les seves estratègies matrimonials, ja que augmenta el nombre de matrimonis, circumstància que comporta l'aparició de branques secundàries o estirps dins del mateix llinatge.

Tots aquests canvis serveixen per a cohesionar l'aristocràcia, la qual assumeix un paper dirigent, tant a nivell econòmic i polític com ideològic, seguint les directrius marcades pels escriptors eclesiàstics, veritables educadors de les elits i responsables de tot l'imaginari del món feudal medieval.

La creació de nous segments dins d'un mateix llinatge comportà la divisió del patrimoni. Els antics dominis de la Catalunya Vella es donen a un dels fills, mentre que els territoris de conquesta i repoblació es transmeten al fill segon.

La diversificació que afecta l'estructura familiar i de llinatge afecta també la morfologia de l'espai del castell, el lloc físic on es plasma tot aquest aparell ideològic. El castell, que inicialment fou bastit amb finalitat defensiva, amb el temps passà a convertir-se en centre de control i de coartació, complint també una funció simbòlica. És el centre des d'on el llinatge exerceix el seu poder d'exacció, però també és l'espai privat on s'organitza i es reproduïx l'estructura del llinatge aplegant la família i el seu entorn privat.

Al segle XIV la noblesa apareix ja clarament jerarquitzada i és possible classificar-la seguint l'ordre de convocatòria a Corts. D'entre molts exemples es pot seguir la convocatòria a les Corts de Montsó de l'any 1307, i on s'observa que primer es convoca els comtes i vescomtes, després els *nobles*, anomenats també *rics homens*; després els barons o magnats i, finalment els cavallers o *milites*. Aquesta nomenclatura perdurà durant tot el segle, però posteriorment els dos primers grups es varen confondre i va aparèixer un nou grup integrat pels *donzells* (*domicelli* u *homines de paratico*). D'aquesta manera van quedar fixats els tres grups de l'estament nobiliar fins ben entrat el segle XVIII.

En conclusió, actualment gairebé tots els historiadors actuals estan d'acord en considerar que les estructures familiars defineixen la societat feudal gairebé tant com les relacions de producció. El desenvolupament de la societat durant l'edat mitjana passa per la formació de les complexes estructures familiars que evolucionen paral·lelament per tota Europa entre els segles X i XI amb un clar contingut patrilineal i agnàtic: que es fonamenten en la possessió d'un senyoriu, en el cas dels nobles, i d'una casa i terres per a conrear, en el cas de les capes inferiors de la societat i, per damunt de tot, en la capacitat de poder-ho transmetre als fills. La societat catalana medieval, en totes les seves classes és clarament agnàtica i patrilineal, encara que en certes zones del país pervingueren formes familiars antigues fins ben entrat el segle XII, però que acabaren per adoptar aquesta filiació.

EL LLINATGE CERVELLÓ

Els seus orígens

Els Cervelló és un llinatge que es va iniciar al segle X amb Ansulf I (mort l'any 942) i el seu fill Ansulf II (mort entre els anys 972-986), els quals eren *vicaris* de Gurb, al comtat d'Osona i aprisionaren terres a la conca alta del riu Gaià, seguint l'expansió cap al sud. Aquests personatges varen esdevenir els caps del futur llinatge dels Gurb-Queralt, una de les famílies més importants i protagonista destacada en la repoblació del comtat d'Osona-Manresa.

Seguint el costum dels llinatges aristocràtics, l'hereu d'Ansulf II, Sendred de Gurb obtingué les propietats nuclears de la família a Osona, continuant el llinatge dels Gurb-Queralt, mentre que els germans cabalers es concentraren en les noves terres del sud i de ponent, que anaven obtenint per *aprisio* i/o per compra. Partint dels contraforts de Queralt, s'inicià la repoblació de l'Alt Gaià, bastint castells i forteses seguint la línia marcada pel riu. Aquest territori era una zona abrupta de cingles i valls amagats, amb zones de difícil accés. Des de Santa Coloma de Queralt fins al Pont d'Armentera, el riu Gaià forma un gran congost amb valls estretes, ideals per a situar forteses estratègiques i amagades i que constitueixen una veritable línia de frontera fortificada. Amat de Gurb aixecà així el castell de Selmella, morint en la seva defensa l'any 985, mentre que el seu germà Hug I de Montagut, es convertia en senyor dels castells de la Roqueta, Aguiló i Santa Coloma de Queralt; heretà Selmella del seu germà mort i adquirí Montagut, Querol i Pinyana.

Hug I de Montagut i de Cervelló fou conegut, des d'aleshores, pel nom del castell que aprisionà i pel seu matrimoni amb Eliarda de Gelida, filla i hereva de l'aleshores tot poderós Ènnec Bonfill. Aquest noble pertanyia al llinatge vescomtal, ja que el seu avi fou Sunifred de Barcelona, germà del comte Guifré. Ènnec Bonfill es casà amb Ego o Aigo de Conflent, que era filla d'Isarn I (mort el 984), que era vescomte de Conflent i germana de Sal·la, bisbe d'Urgell, mort a la campanya de Còrdova l'any 1010.

Ènnec Bonfill fou un dels grans magnats de la seva època, desenvolupant tasques a prop del comte i formant part del seu seguici com a conseller i ambaixador a Còrdova l'any 971. L'any 992 va comprar als comtes Ramon Borell i Ermengol I el *castrum* de Cervelló per cent peces d'argent, unint-lo al seu patrimoni juntament amb els castells de Subirats, Miralles, Masquefa i Gelida i que deixà a la seva hereva Eliarda de Gelida.

El castell de Cervelló marcà la fita inicial del llinatge dels Cervelló, ja que van fer del seu nom el seu patronímic i la base del seu prestigi posterior. Amb la compra del castell, Ènnec Bonfill obtenia en alou el castell i el conjunt de drets i poders incorporats que constituïen la *vicaria*. Tots aquests drets podien exercir-se sobre tots els territoris de la castellania, a més de les terres lliures dels pagesos, llevat de les terres immunes i les comtals.

Amb el matrimoni d'Hug I i Eliarda es realitzà la unió de dos grans patrimonis: l'un centrat a la zona del Baix Llobregat i representat pels dominis de tradició comtal i vescomtal, i l'altre els dominis situats a les terres de frontera obtinguts per *aprisio* a la zona

de ponent de les Marques exteriors del Comtat de Barcelona i del comtat d'Osona-Manresa. El propi Hug engrandí encara més aquest bast patrimoni el 9 d'octubre de l'any 996, quan comprà al seu germà gran Sendred de Gurb, els castells de Montagut, Querol i Pinyana.¹ Durant els anys següents realitzà successives compres, com les efectuades entre els anys 999 i el 1007, per les quals anà adquirint propietats a Valldossera, al terme del castell de Montagut, fins a completar tot el terme amb la seva torre² i també apareix defensant els seus béns, com en el judici que es va celebrar a Santa Perpètua el primer de febrer de 1011, degut a la reclamació del bisbe Borrell de Vic per la propietat del castell de Selmella.³

El noble Hug I de Montagut arribà a ésser un dels magnats més poderosos de la seva època amb un vast patrimoni que és minuciosament descrit en la cessió dels seus béns, que realitzà el 3 de març de 1018, als seus quatre fills.⁴ Al seu fill gran, l'hereu, de nom Bonfill i que morí sense descendència entre 1039-1049, li donà la torre de Ventaiols situada al terme del castell d'Olèrdola i que a la seva mort passà al seu germà Humbert, que fou bisbe de Barcelona, el qual ho deixà, amb el nom de Ferran, al seu nebot Guerau Alemany I. Bonfill rebé també el castell de Selmella (*Cedemella*) amb tots els seus termes, la meitat de l'alou conegut com a *Castriserras* (Caserres) situat a Vila-rodona. A més li cedí la seva part del castell de Lilla o l'Illa (*Castro Alila*) i tots els alous i drets als castells de Montagut, Querol i Pinyana. Al seu fill segon, Alemany I, que esdevingué l'hereu a la mort del seu germà gran, el seu pare li cedí el castell de La Roqueta amb tots els seus termes i drets, la meitat del castell de Santa Coloma de Queralt i tots els alous, edificis i drets al terme del castell de Miralles. Als dos germans petits, Gerbert i Humbert, Hug I els deixà tots els alous, possessions i béns restants que ell posseïa als comtats de Barcelona, Osona i Girona.

El repartiment d'Hug I posà de manifest que, malgrat el seu matrimoni amb Eliarda de Gelida, els patrimonis de tots dos restaren separats, ja que en el document del 1018 només es fa menció dels seus propis béns. Eliarda, per la seva banda, era senyora de Cervelló i Gelida i vicària de Miralles i deixà els seus béns a l'hereu Bonfill de Gelida. De la seva vida pública en coneixem algunes dades, apareixent per exemple, en el plet que Gilabert, bisbe de Barcelona i d'altres nobles interposaren contra ella l'any 1039 per la propietat d'uns delmes al terme del castell de Cervelló, essent la darrera data coneguda sobre ella, l'any 1042.

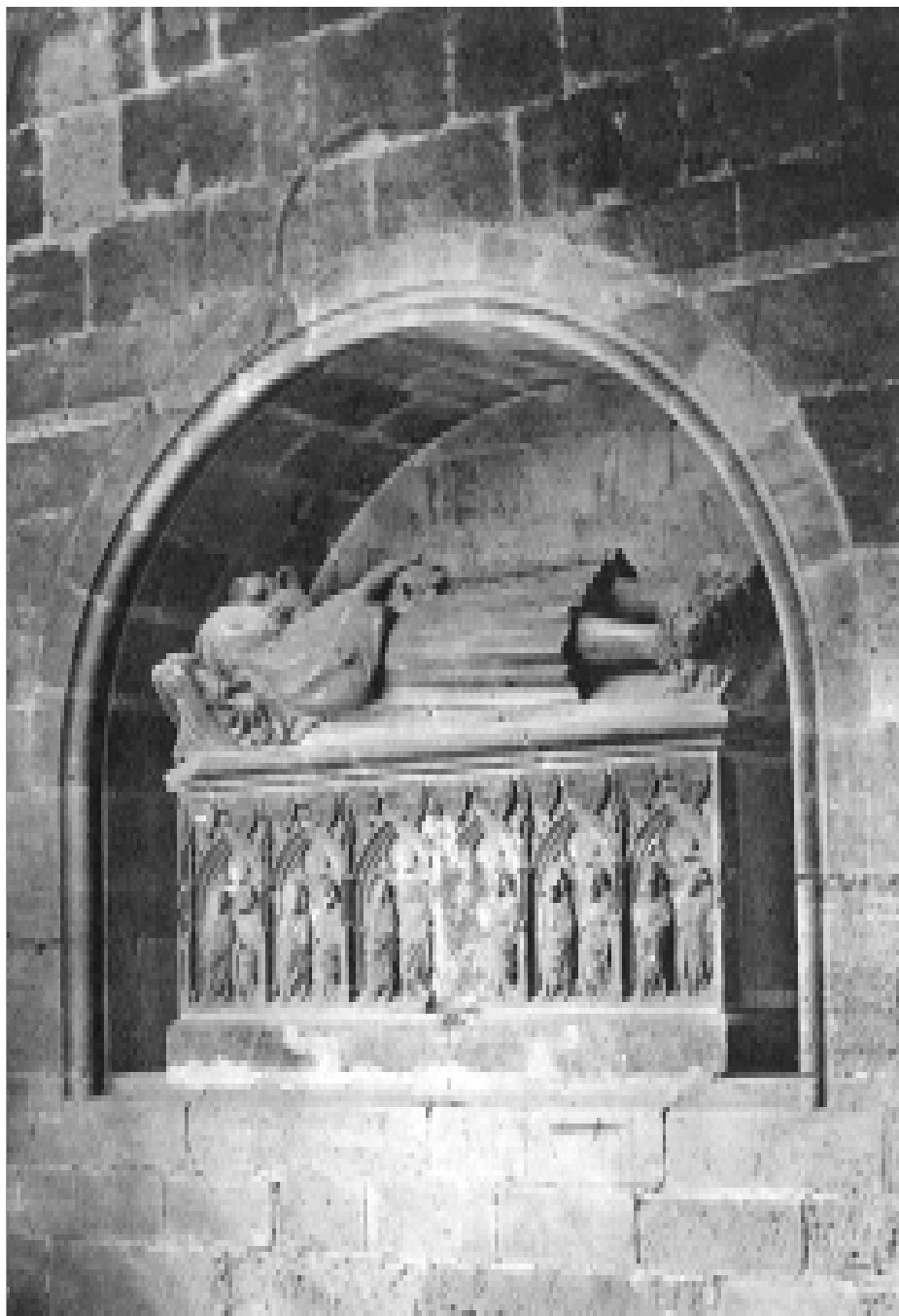
Amb el fill d'Hug I i Eliarda, Alemany I, es produeix la concentració del patrimoni malgrat el repartiment de l'any 1018 i aquest es transmeté per línia patrilinial i vertical

¹ MORERA. *Tarragona Cristiana*, Barcelona 1897. Citat per BENET i CLARÀ, *Albert Hug de Gurb, un vigatà iniciador de la família Cervelló (996-1027) a AUSA*, volum X, 1982.

² UDINA MARTORELL, Frederic. *El Llibre Blanch de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)*, Barcelona, 1947. Documents núms. 4, 5 i 6.

³ MORERA. *Tarragona Cristiana*, volum II, Barcelona, 1897.

⁴ UDINA MARTORELL, Frederic. Op. cit. Document núm. 7.

□ Sepulchre de la família Cervelló al claustre del Monestir de Santes Creus

sense interrupció fins a Guerau Alemany V de Cervelló, que morí entorn de l'any 1193. Aquest fet posa de manifest tot l'expressat anteriorment sobre la formació dels grans llinatges a força de concentrar el patrimoni en mans d'un únic hereu masculí.

Alemany I (mort després del 1053), fou senyor de Montagut, Querol, Pinyana, Roqueta, Miralles, Aguiló i Santa Perpètua. Aquest noble va viure l'època dels grans canvis dins la societat catalana. La noblesa encara representava l'autoritat pública del comte, però començà a formar un microcosmos fomentat per una forta endogàmia que els fonamenta com a grup diferencial i formant una trama filada pels llaços de sang. Fins a aquesta època els repartiments successoris havien escindit els patrimonis aristocràtics però no les seves fortunes. La pèrdua dels alous muntanyencs s'havia compensat amb l'adquisició de les terres baixes. Els Cervelló tenen també l'esperit repoblador. El mateix Alemany I obté dels comtes de Barcelona, Berenguer Ramon i Dolça la donació dels castells de Querol i Pinyana, l'any 1033, fent constar al document que tant els castells com els seus termes es troben deserts.⁵ Aquesta donació representa reconèixer una situació *de iure* que ja existia *de facto*, ja que el pare d'Alemany I ja posseïa els llocs. Anys després, el 1053, succeí una situació similar amb el despoblat terme del castell de Santa Perpètua, que fou objecte d'una convenença entre el comte Ramon Berenguer I i Alemany I i la seva dona Sicarda de Cabrera.⁶

Però el que fa interessant l'època d'Alemany I és que coincideix amb l'afebliment del poder comtal que s'havia format en part amb les ofensives militars contra l'Islam, com la famosa campanya de l'any 1010, en què les tropes catalanes entren a Còrdova i que representà glòria, prestigi, fortuna i la formació d'una elit d'herois aristocràtics entorn els comtes, els quals també obtingueren prestigi —i diners— per a governar. L'or musulmà començà a circular i els intercanvis comercials aprofiten la relativa pau a les fronteres entre els anys 950 i 1050. Això portà a una situació de certa ociositat entre la noblesa que va perdre així una part de la seva raó d'existència, la guerra, i començà a rebel·lar-se internament, trencant el fràgil equilibri social. S'inicià una etapa de violències senyoriales, sobre tot centrades a les zones del Pallars i a la Cerdanya.

Amb aquest panorama es produeix la mort del comte de Barcelona, Berenguer Ramon I, l'any 1035. El seu testament reflecteix l'evolució del dret successori ja que malgrat considerà els comtats com a patrimoni propi mantingué la idea antiga de repartir els béns entre els seus tres fills. Aquest testament va significar que durant gairebé vint-i-cinc anys (1035 al 1041) hi va haver una greu mancança de l'autoritat pública als comtats i els poderosos s'acostumaren a actuar sols, seguint la seva pròpia iniciativa i sense el consentiment del seu senyor superior, el comte, tant en les campanyes contra l'Islam, com usurpant béns, drets públics i construint i donant el comandament dels castells, fent actes

⁵ A.C.A. **Liber I Vicariorum** foli 134 pàgina 1.

⁶ MIQUEL ROSSELL, Francesc **Liber Feudorum Maior**, Barcelona 1945-47. Document núm. 278.

de plena sobirania i formant tropes privades. El mateix Alemany I rebia, juntament amb la seva dona Sicarda de Cabrera, juraments de fidelitat dels *Omines del nostro ominatico*, entorn als anys 1045-1045 i presidia tribunals de justícia, la qual deixà d'ésser comtal per convertir-se en justícia senyorial i un element més de coerció als pagesos.

Es produeix el que Bonnassie anomena l'assalt al poder comtal en forma de veritables guerres civils, centrades, sobretot, en la coneguda revolta de Mir Geribert al Penedès, acollit pels seus companys nobles com el veritable cap militar que tornaria l'or a les seves arques i els ajudaria amb les seves pugnes amb els tribunals comtals i els monestirs, veritables murs on topaven les seves ànsies patrimonials.

Finalment la victòria es decantà pel costat del comte que, com hem vist abans, aconseguí doblgar la noblesa amb les convinences i l'or de les *parias* musulmanes.

Aquestes convinences, recollides al **Liber Feudorum Maior**, són també signades pels Cervelló. Alemany I es convertí en home del comte en signar una convinença pel castell de Santa Perpètua el 5 de novembre de 1053⁷ i el seu fill i hereu Guerau Alemany I (mort després del 1079), signà tres juraments de fidelitat al comte pels castells de Montagut, Querol, Pinyana i Pontils, el primer d'octubre del 1062.⁸ De la mateixa manera obraren els seus successors, que juraren fidelitat als comtes pels castells que posseïa el llinatge en feu.⁹

Un altre membre destacat del llinatge Cervelló, fou Guerau Alemany IV (mort pels volts de l'any 1167) i que també jurà al comte de Barcelona pels feus situats al Gaià l'any 1144, i que augmentà considerablement el patrimoni familiar quan es casà amb Saurina de Camarasa, senyora de Camarasa, Cubells, Talladell, Copons, Vicià, Montfalcó, La Tallada, Alòs, Marcoval i Guimerà. Aquest patrimoni l'heretà íntegrament el seu fill Guerau Alemany V (mort entorn el 1193).

Guerau Alemany V es convertí a la mort del seu pare en el cap del llinatge Cervelló i com a tal esdevingué baró de Cervelló, amb domini sobre aquest castell i sobre totes les possessions de la baronia, que comprenia Pallejà, Gelida, Vallirana, Sant Vicenç dels Horts i Sant Boi, tant en aïllat com en feus; els castells del Gaià, és a dir, Montagut, Querol, Pinyana, Roqueta, Miralles, Aguiló, Santa Perpètua, Pontils, Montclar i Vilademàger i aplegant també l'herència de la seva mare situades per la zona de la Segarra.

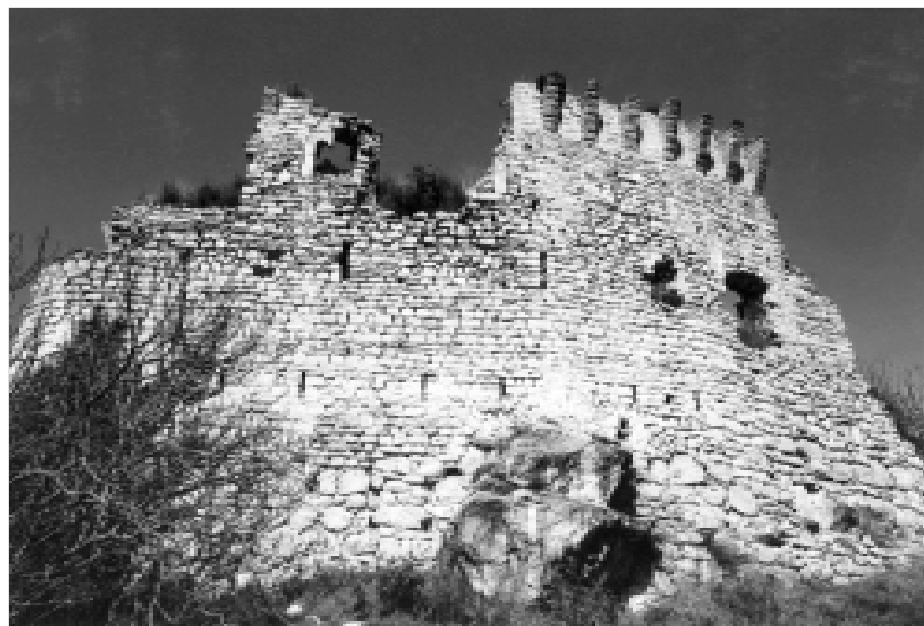
⁷ MIQUEL ROSSELL, Francesc **Liber Feudorum Maior**. Doc. núm. 278

⁸ MIQUEL ROSSELL, Francesc **Liber Feudorum Maior**. Docs. núms. 288, 289 i 290.

⁹ MIQUEL ROSSELL, Francesc **Liber Feudorum Maior**. Sacrament i homenatge fet per Guerau Alemany III de Cervelló (mort el 1131) per Montagut, Querol, Pinyana, Santa Perpètua, Pontils, Vilademàger i Montclar entre els anys 1096-1131 (documents núms. 291 i 292) i la convinença feta entre Guerau Alemany IV (mort entorn el 1167) i el comte Ramon Berenguer IV per Montagut, Montclar, Vilademàger, Pontils i Santa Perpètua, el 23 de febrer de 1145 (document núm. 293).

□ Castell de Saburella

□ Castell de Querol

El testament de Guerau Alemany V, atorgat el 5 de maig de 1193¹⁰ posà de manifest els canvis de la societat de finals del segle XII, sobre els quals s'ha parlat a la introducció, ja que el seu contingut reflecteix tota l'evolució ideològica que experimentà la noblesa. Aquest noble dividí el seu immens patrimoni entre els seus dos fills barons sobrevivents i el seu nét, fill de l'hereu, Guillem, que ja havia mort.

Al seu fill Guillem I (mort vers 1226) el nomenà hereu universal i com a tal li deixà els castells que integraven la baronia de Cervelló (Cervelló, Gelida, Ferran, la Granada, Vilademàger, Miralles, la Roqueta i Aguiló).

Al seu nét Guerau, fill del difunt Guerau –observem la repetició del nom de Guerau, reservat al cap del llinatge Cervelló—, li deixà els castells de Veciana, Copons, Montfalcó, Tallada, Camarasa, Cubells, Cervera, Alós i Marcoval, així com els castells de Tudela i Artesa que la família tenia com a feu del vescomte de Cabrera. També li deixà els castells de Guimerà i Talladell. La filiació d'aquest personatge, fill del difunt Guerau de Cervelló, queda demostrada per una escriptura de donació a Santes Creus amb data 9 d'abril de 1172 amb la subscripció de Guerau Alemany V i la de ...*Geraldi filii eius*.¹¹ Amb les deixes del seu avi passà a ésser conegut com a Guerau d'Aguiló i també Guerau Alemany i esdevingué baró de Guimerà, iniciant una nova estirp dins el llinatge Cervelló.

Al seu fill petit, dit Ramon Alemany (que morí en la conquesta de Mallorca l'any 1229), deixà els castells de Montagut, Querol, Pinyana, Selmella, Santa Perpètua, Pontils i Montclar, reservant a la seva mare, Berenguera de Querol, el domini directe mentre visqués.

Al final, Guerau Alemany V institueix diverses deixes a les seves filles Gueraua i Elisenda, les quals són encomanades al seu germà Guillem I.

Analizant el contingut del testament s'observa que malgrat la divisió del patrimoni hi ha una clara intenció de realitzar una divisió coherent. D'una banda els dominis de la baronia de Cervelló, cap i casal dels Cervelló, els territoris que es posseeixen com a feu d'un senyor superior i que són atorgats al nét i els dominis del Gaià, reservats a l'altre fill sobrevivent, deixant oberta la possibilitat de la creació d'una nova estirp o branca secundària dins la nissaga.

És el moment de recuperar la figura de Ramon Alemany de Cervelló, com a nou possessor dels castells del Gaià. Aquest fou un personatge important en el seu temps. Home de confiança del rei Pere I i després del seu fill Jaume I, era vassall i seguidor dels Montcada, participant en les lluites que aquests sostingueren durant la minoria de Jaume I. Segons consta al **Llibre dels Feyts**, era present a la reunió que tingué lloc a casa de Pere

¹⁰ RIUS SERRA, José (Ed.). *Cartulario de San Cugat del Vallès*. Volum III. Barcelona, 1945. Doc. núm. 1196.

¹¹ UDINA MARTORELL, Frederic. *El Llibre Blanch de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)*. Barcelona, 1947.

Martell on es decidí la conquesta de Mallorca i amb Guillem de Claramunt signà l'acta de promesa de repartiment de l'illa, aportant cada un trenta cavallers amb els seus peons. Va participar a la batalla de Portopí on moriren els Montcada i a la presa de la ciutat de Mallorca, rebent com a recompensa un lot de dues-centes cinc cavalleries. Morí l'any 1229 víctima de la pesta juntament amb el seu nebot Guerau VI, baró de Cervelló i el seu cos fou enterrat a Santes Creus el 1285.

Abans de partir cap a Mallorca va signar el seu testament amb data 14 de juny de 1229, pel qual sabem que era casat amb Guerau de Cervera i que deixà nombrosos fills i filles, d'entre els quals destaquem Berenguer Alemany a qui deixà de manera vitalícia Font-rubí i Pinyana, a Hug Alemany que esdevingué senyor de Pinyana, a Guillem II que amb el temps esdevingué baró de Cervelló per la mort sense successió de la seva cosina-neboda Felipa I (morta entorn l'any 1285), hereva de Guerau VI mort a la campanya de Mallorca i, finalment a Ramon Alemany, l'hereu universal, però que moriria a Mallorca amb el seu pare.

El patrimoni dels Cervelló quedà d'aquesta manera consolidat en dues branques diferents. D'una banda Guillem II (mort després de 1274) concentrà en les seves mans la baronia del mateix nom i d'altra banda l'estirp d'Hug Alemany, amb el seu fill Guillem III (mort l'any 1323) que a la mort del seu pare es convertí en senyor de Vilademàger, Pontils, Selmella, Montclar, Foix i Miralles, convertint els seus dominis en la que serà coneguda com a baronia de Vilademàger.

El fill de Guillem II, baró de Cervelló, de nom Guerau VII era casat amb Brunissenda de Cardona, filla de Ramon Folc IV de Cardona, i fou el darrer baró de Cervelló, ja que va vendre la baronia al rei degut a la impossibilitat de tenir un fill masculí legítim. Malgrat tot, coneixem l'existència d'un fill il·legítim, de nom Guillem i conegut com *el Bord de Cervelló* a qui el seu pare deixà el castell de Santa Perpètua, i que inicià una nova estirp dins la família Cervelló amb la baronia de Santa Perpètua-Vallespinosa.

Un altre fill de Guillem II fou Alemany de Cervelló (mort l'any 1300), casat amb Elisenda d'Anglesola. Alemany era el fill cabaler i segons el testament del seu pare signat el 29 d'abril de 1262,¹² heretà els castells de Querol i Montagut, els quals es convertiren en la baronia del mateix nom.

En iniciar-se el segle XIV el llinatge dels Cervelló quedava definit d'aquesta manera: el tronc principal de la família, representat per la baronia de Cervelló s'havia extingit de manera natural, encara que seguia de la mà d'una estirp representada per la branca *il·legítima* de la família, els barons de Santa Perpètua-Vallespinosa, que sempre fou considerada una branca secundària dins la família.

Després hi havia la branca familiar representada pels barons de Querol i Montagut que obtingueren del rei Pere III la venda de la jurisdicció civil i criminal i el mer imperi dels

¹² RIBERA, Manuel *Genealogia de la nobilissima familia de Cervellón*. Barcelona, 1733.

castells de Querol i Montagut, per quinze mil sous de Barcelona.¹³ Aquesta venda, que porta la data de 30 de novembre de 1373, representava que el baró Ramon Alemany de Cervelló obtenia el poder i la legítima autoritat tant per a governar com per a executar les lleis. Els drets jurisdiccionals constaven de la jurisdicció criminal, és a dir que podia actuar contra els lladres i jutjar crims. El mer imperi li donava capacitat per eregir forques, costells i pals per a infringir els càstigs als condemnats. També podia aplicar la pena de l'exili, mutilar membres i executar la pena de mort en certs casos. Un altre dret jurisdiccional era el dret civil, que es corresponia amb el mixt imperi i que s'encarregava de les causes civils, com donar tutors i curadors als menors d'edat i incapacitats, autoritzar alienacions de béns, formar les assemblees veïnals, concedir privilegis, nomenar els oficials (batlle, saig, escrivà) i controlar l'ordre públic del terme.

La baronia de Querol-Montagut seguí en mans dels Cervelló que durant els anys següents intentaren no perdre-la, vinculant-se amb els seus cosins més poderosos de la Llacuna-Vilademàger, com en el matrimoni entre Guerau Alemany i Caterina Beneta de Cervelló a mitjans del segle XV, però sucumbiren finalment de manera natural amb Guiomar de Cervelló, morta cap a l'any 1528 i que deixà la baronia al seu fill Joan de Barberà i de Cruïlles, fins que al segle XVII la baronia passà a formar part per herència familiar dels Saiol fins a la fi de les senyories el segle passat.

La tercera branca o estirp dels Cervelló era la dels barons de la Llacuna-Vilademàger, que comprenia els castells de Vilademàger i Pontils i la vila de la Llacuna. Abans que els seus cosins de Querol-Montagut obtingueren del rei el privilegi de baronia. D'aquest fet en dóna fe el document que porta la data de 31 de gener de 1324¹⁴ i pel qual com a agraïment pels serveis prestats pel difunt Guillem III de Cervelló en la conquesta dels regnes de Sardenya i Còrsega i per petició de l'infant Alfons, el rei Jaume II va fer donació per privilegi, del mer imperi dels castells de Vilademàger i Pontils a Guillem IV de Cervelló, hereu de Guillem III, indicant que aquests castells ja eren possessió dels Cervelló com a feus reials. Aquest privilegi fou confirmat pel rei Joan I el 23 de març de 1387.¹⁵

Amb el temps, un descendent de la branca dels barons de la Llacuna-Vilademàger, Jeroni Urbà de Cervelló (mort entorn l'any 1495), passà a Sardenya i es convertí en el primer baró de Samatzai i de Sedilo, inaugurant la branca sarda dels barons de Samatzai i Sedilo.

Per la seva banda els Cervelló de la Llacuna-Vilademàger seguiren el seu ascens social i econòmic quan Berenguer Arnau III (mort l'any 1501) es casà amb Joana de Castre-Pinós, baronessa de Castre i de Peralta, circumstància que motivà que des d'aleshores prevalgués la major entitat del llinatge dels Castre-Pinós i el seu fill i hereu Berenguer Arnau fou conegut com a Berenguer Arnau IV de Castre i de Cervelló, unint la baronia amb les

¹³ A.C.A. Cancelleria. Registre 995 folis 1r-5v.

¹⁴ A.C.A. C. R. 226 folis 95r-v.

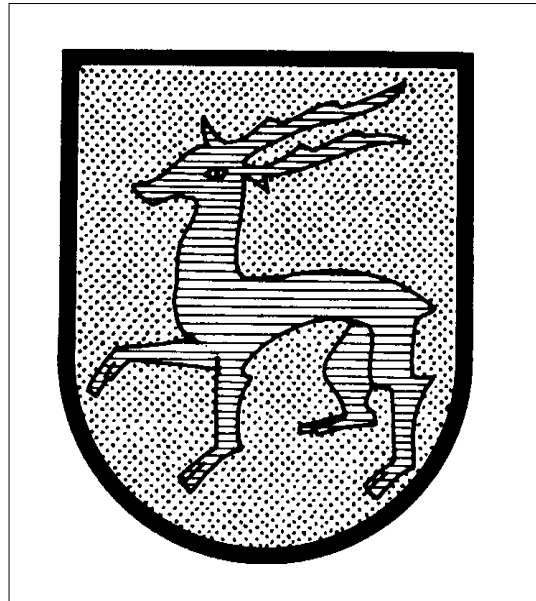
¹⁵ A.C.A. C.R. 2008 folis 125r-126r.

□ Castell de Selmella

□ Castell de Santa Perpètua de Gaià

□ Armes de la família Cervelló

possessions de la seva mare, esdevenint vescomte d'Illa i baró de Castre i de Peralta. Al mateix temps un fill de Berenguer Arnau IV, Joan (mort el 1551) es convertí en el primer baró d'Orpesa iniciant la branca dels Cervelló de Castelló.

Al segle XVII, Margarida I, hereva de la baronia de la Llacuna-Vilademàger i cap del llinatge dels Cervelló es casà amb Francesc de Montcada, comte d'Osona i vescomte de Cabrera, iniciant la vinculació per llaços de sang amb els seus antics senyors, els Montcada.

Un segle després, l'any 1722 encara pujaren un graó dins la noblesa del seu temps i es vincularen amb un gran llinatge castellà que s'havia implantat amb força a Catalunya. En aquest any Teresa de Montcada, hereva de Guillem Ramon de Montcada de Castre i de Cervelló es casà amb Luís Antonio Fernández de Córdoba, que amb el temps es convertí en duc de Medinaceli, de Cardona, Cabrera, Bas, Segorb i Alcalà, a més d'ésser marquès d'Aitona i de Cogolludo i comte d'Osona, matrimoni del qual en descendeix per línia directa Victoria Eugènia Fernández de Córdoba i Fernández de Henestrosa, nascuda el 1917 i actualment la 18a duquessa de Medinaceli.

Com a colofó es pot afirmar que la trajectòria al llarg de la història del llinatge dels Cervelló és molt similar a la història dels altres llinatges aristocràtics catalans que tingueren els seus períodes de pujança i també de decadència i caiguda, sempre a remolc dels successius canvis polítics, socials i econòmics, dels quals en el present article aportem unes petites pinzellades.